

жебѣ по смѣ(р)ти не утрѣти(л) нѣба (прим. текст оригіналу) [2, 310]
з уривком з вірша Г. Сковороди «Всякому місту звичай і права»:
Смерте страшна! Замашная косо!
Ти не щадши и царских волосов.
Ти не глядишь, гдѣ мужик, а гдѣ царь,
Все жереш так, как солону пожар.
Кто ж на ея плюет острую сталь?
Тот, чія совѣсть, как чистий хрусталь [4, 60-61].

Головні ідеї обох творів – це те, що всі люди смертні і потрібне покаєння та прийняття духовних цінностей, щоб смиренно предстати перед Богом.

Отже, творчість Климентія Зіновієва є цінним джерелом вивчення українських традицій та історії XVII-початку XVIII століття. Іван Франко в «Нарисі історії української літератури», проводячи аналогії з Григорієм Сковородою, писав: «Літературна і соціальна фізіономія обох однаковісінька, хоч у їх інтелігенції і моральному погляді на життя величезна різниця. Оба вони були учнями Київської академії, оба провели свій вік, блукаючи по Україні та сусідніх з нею країнах, у обох у їх творах крізь старосвітську форму проблискують іскри нових почувань і поглядів...» [3].

Список використаних джерел

1. Києво-Могилянська академія в іменах XVII- XVIII ст. : енциклопед. вид. Київ: ВД "КМ Академія", 2001. 367 с.
2. Климентій Зіновійв. Вірші. Приповісті посполиті. Київ: Наукова думка, 1971. 389 с.
3. Климентій Зіновійв. URL: <https://uk.wikipedia.org>.
4. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів: за ред. проф. Леоніда Ушкалова. 2-ге вид. Харків: Видавець Савчук О.О., 2016. 1400 с.
5. Слабошпицький М. З голосу нашої Кліо: (Події і люди української історії). Київ: Фірма «Довіра», 1993. 255 с.

ПАВЛОВ В.І., к.філос.н., доцент

Український державний університет залізничного транспорту

м. Харків, Україна

VITA ACTIVA ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРИРЕЧЕНОСТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ (АНАЛІЗ КОНЦЕПЦІЇ ГАННИ АРЕНДТ)

Сьогодні перед людством виникло глобальне уявлення можливості третьої світової війни та її наслідків і попередні загально визнані і стійкі наративи культурно-історичної реальності почали нами сприйматись як певний агломерат розрізнених фактів, що не піддається чіткому логічному поєднанню та

осмисленню. На тлі балансування між звичним життям та війною ми почали пов'язувати становище людини або з можливістю вдосконалити власні здатності самозахисту, або з досягненням короточасної вигоди без зазіхань на майбутнє. Всі попередні уявлення про еталони благополуччя і краси залишились у минулому і кожного з нас підсвідомо цікавить тільки одна проблема: як пристосуватися до нових реалій життя і перебороти відчуття приреченості?

Загальновідомо, що відчуття приреченості і невпевненості у майбутньому виникає, як правило, коли становище людини переживає певну «прикордонну ситуацію». Визнаний критик тоталітаризму, нацизму і геноциду єврейського народу Ганна Арендт ще у минулому столітті геніально передбачила ці суттєві зрушення у становищі сучасної людини і розглянула підвалини їх походження. Саме їх з'ясуванню присвячується ця доповідь.

Вже у «Пролозі» до роботи «Становище людини» дослідниця висловлює тезу, яка небезпідставно може викликати безодню критики та обвинувачень навіть у мислителів-постмодерністів. З її точки зору, «майбутня людина, яку науковці обіцяють нам створити не пізніше як за сто років, здається, стане полонянкою злочину проти людської екзистенції як даності, як вільного дару нізвідки (якщо висловлюватися по-світському), яку вона намагатиметься замінити чимось таким, що вона сама витворила. Немає підстав для сумнівів щодо нашої здатності зробити таку заміну, як і немає сумнівів щодо нашої теперішньої здатності зруйнувати все органічне життя на землі. Питання полягає тільки в тому, чи хочемо ми використати наші нові наукові та технологічні знання саме в цьому напрямі, і тут нам не допоможуть наукові засоби» [1, с.17].

Дійсно, подібна точка зору виглядає нібито політичною «інсинуацією сьогодення», що навмисно руйнує загальновизнані гуманістичні гасла пріоритету людини над всім іншим, що її оточує. Втім, Г.Арендт тут зовсім не принижує величі досягнень гуманістичної традиції, як це може здатись на перший погляд. Навпаки, вона вважає, що споконвічне прагнення людини до вдосконалення наукових і технологічних знань назавжди залишається людським статком, але ж цей статок в її розумінні все сильніше набуває ознак екзистенційної приреченості *Людини-творця*, так яскраво піднесеної попередньою філософією. Приреченість тут треба знаходити у подальшому і нескінченному людському вдосконаленні, границь якому, як вважалось раніше, немає. Нескінченне вдосконалення так чи інакше призводить до втечі від власного буття, причому перші суттєві кроки цієї втечі, на думку Арендт, вже відбулись в той час, коли людина почала мріяти про життя на Місяці, поки що незрозумілому, але привабливому своєю неординарністю, величиною, і, можливо,

безсмертям. Щоб зрозуміти цю позицію, повернемося до засад філософської антропології автора.

Г.Арендт наполягає на тому, що становище людини не визначається виключно її розвитком. Зміна людського становища відбувається не тільки завдяки подальшому вдосконаленню сутнісних сил особистості (під якими ми звикли розуміти інтелект, почуття і волю, що у сукупності обумовлюють наші здібності до задоволення потреб і постійно прагнуть до вдосконалення). Підвалиною цих змін виступає *vita activa* (активна діяльність), без якої сутнісні сили людини безликі і марні, на кшталт планет сонячної системи, позбавлених сил гравітації.

Якщо не вдаватись в сутність реалізації *vita activa* і просто розглядати її як активне засвоєння людиною навколишнього середовища з метою задоволення власних потреб, можна дістати висновку, що Г.Арендт лише копіює тезу про те, що праця зробила Людину і продовжує її вдосконалювати. Проте, авторка доводить, що К.Маркс повною мірою не зрозумів зв'язок між діяльністю і свідомістю людини і не побачив всієї глибини діяльності, тому що свідомість обґрунтовує місто людини у загальному бутті, а діяльність – визначає *становище* людини, причому це становище складається об'єктивно і часто зовсім не залежить від свідомості. *Vita activa* має не тільки зовнішню реалізацію (просторові та часові прояви), але і внутрішню екзистенційну складову, яку не можна ані познати, ані обґрунтувати завдяки її трансцендентальним якостям.

Vita activa є умовною точкою перетину трьох складових – праці (*labor*), роботи (*work*), і дії (*action*), які, з одного боку, докорінно відрізняються поміж собою, а з іншого – у своєму поєднанні найбільш адекватно визначають становище сучасної людини.

Праця (*labor*) є вродженою активністю, вона розпочинає актуалізуватись водночас з появою людини, так само, як і зародки її сутнісних сил. Тому, працю треба розглядати не як певний наслідок еволюції *human animal* (майстерності нашого тіла), а як завжди притаманну нашому тілу властивість, породжену крайньою необхідністю підтримки життя. Звідси випливає, що виникнення сім'ї (найпростішого поєднання людей) було вимушеним актом буття людини, своєрідною реакцією *vita activa* на біологічні потреби розмноження та збереження роду. І оскільки ці потреби непереборні, людина приречена існувати у постійній праці в середині родинного осередку. Тому, Г.Арендт цілком справедливо відзначає, що характеризуючи працю (*labor*), не можна казати ані про свободу, ані про рівність людей, оскільки вони підкоряються потребами життя.

Свободу в становище людини *vita activa* привносить тільки тоді, коли вона вже не приховується в особистісному житті і вирізняє «штучний світ речей»,

відмінний від природного докiлля. Цю її здатність Г.Арендт називає роботою (*work*), або «роботою наших рук», за допомогою якої виробляються предмети побуту. Саме ці штучні предмети постають надбанням інших. Їх виготовлення вимагає наявності матеріалів, які надає природа. Тобто завдяки роботі (*work*) людина набуває ознак свободи і перетворюється на творця. Втім, їй доводиться зіткнутися з руйнуванням природи, і це вже прояв насилля. Головний наслідок цього насилля – відчуження людиною власного природного буття, а тому тут можна говорити про суттєві зрушення у її становищі.

Нарешті, залишилось охарактеризувати третю умовну складову *vita activa*. Саме їй у теперішній час дослідники приділяють найбільшу увагу, тому що тут міркування авторки безпосередньо переходять до політичної площини. Йдеться про дію (*action*) як особливий прояв активності людини, можливий тільки в умовах громадської сфери, тобто у контексті безпосередньої взаємодії людей. Вона виникає завдяки поділу праці, а пізніше, після індустріальної революції – посилюється і ускладнюється вимогами механізації та автоматизації процесу праці. На цьому рівні *vita activa* вимагає від праці максимального підвищення продуктивності, що неможливо без мови як головного засобу спілкування. Саме дія (*action*) і мова, за глибокою впевненістю Г.Арендт, перетворюють людину на політичну істоту.

Дослідниця справедливо стверджує, що у сучасному суспільстві «усі три види діяльності та їхні відповідні обставини інтимно пов'язуються з найзагальнішою обставиною людської екзистенції: народженням і смертю, народжуваністю і смертністю» [1, с.22]. А отже, *vita activa* в своїй сутності зумовлює репродуктивність суспільства. Проте сучасне становище людей у масовому суспільстві, на думку Г.Арендт, втратило здатність «...збирати їх разом, щоб об'єднувати і роз'єднувати. Приреченість цієї ситуації нагадує спіритуалістичний сеанс, в якому група людей, що зібралися навколо столу, раптом повинні через якийсь магічний трюк стати свідками зникнення столу, тобто ті, хто сидів навпроти один одного, вже не є відокремлені, але ніщо матеріальне вже не поєднує їх» [1, с.87].

Цей висновок найбільш виразно ілюструється прикладом сучасного стану інформаційно-технічного прогресу суспільства. Г.Арендт впевнена, що прогрес у масовому суспільстві, як найвищий прояв *vita activa*, перетворює людину на політичну істоту, оскільки поєднує дію (*action*) з мовою (спілкуванням). З другого боку, оскільки остаточною метою всіх наук з часів Ф.Бекона залишається їх корисність, що привносить благополуччя людському роду, ми звикли розглядати власне буття з боку *vita activa*, а не з боку життя. І оскільки під час реалізації *vita activa* у всієї різноманітності її проявів людина не

усвідомлено становиться творцем свого буття, у сучасному масовому суспільстві вона може втратити можливість чути інших, занурюючись у приватне.

Сьогодні *vita activa* досягає меж екстремальності, оскільки ситуація у світі руйнує не тільки громадянське (скрізь яке людина вбачає власне місце у світі), але й приватне (в якому вона знаходить свою захищеність від цього світу).

Список використаних джерел

1. Арндт Г. Становище людини. Київ. «Літопис». 1999. 255с.
2. Арндт Г. Люди за темних часів. Київ. «Дух і літера». 2008. 318с.
3. *Arendt H.* The Origins of Totalitarianism. N. Y.: A Harvest Book, 1979. 749с.

*ПАНКОВ Г.Д., д. філос.н, професор
Харківська державна академія культури
м. Харків, Україна*

**ТЕХНОЛОГІЯ ПРОТИДІЇ БЕЗЧЕСТЮ В СПОВІДАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ
(на прикладі Великого покайного канону Андрія Критського)**

Протидія безчестю є необхідною умовою боротьби за утвердження цінності людини у гідності особистості. Якого рівня не досягли б євроінтеграція українського суспільства та бурхливий розвиток інформаційно-комунікативних технологій, турбота про непорушність персоналістичних цінностей завжди набуває ультимативної актуальності у суспільному та культурному розвитку. Загострення кризи гуманізму, девальвація людяності як необхідної міри соціокультурного порядку є досить яскравою рисою сучасності та загрозою прогресу. Названу загрозу доцільно розглядати одним із викликів сучасності з наростаючою тенденцією знелюднення. У викладеному контексті актуалізується вироблення ефективних технологій протидії безчестю як чиннику, що руйнує гуманістичні відносини, в яких істотно значення приділяється цінності честі.

Чесць розуміється позитивним оцінюючим маркером, що віддає пошану та повагу в певному суспільному середовищі. Її значення пов'язується з відповідністю людини своєму становищу у природному та соціальному світах. Дотримання честі та гідності людини як особистості доцільно розглядати загальним персоналістичним та гуманістичним обов'язком.

У християнстві цінність людини та людський обов'язок визначаються теоцентричним та христоцентричним виміром. На ньому ґрунтується основна антропологічна установка на людину як на образ і подобу Бога, котра повинна досягнути боголюдського ідеалу.

Ідеалу Богоподібності протиставляється стан скотоподібності, що ганьбить людську особистість. Обидві названі полярності виражають бінарну опозицію честі / безчестя в оціночній шкалі християнства. Протидія безчестю у